

ІНСТИТУЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

INSTITUTIONAL RESTRICTIONS ON MODERNIZATION OF SOCIAL INFRASTRUCTURE OF THE REGION

В статті розглянуто особливості функціонування соціальної інфраструктури регіону в сучасному інституційному середовищі. Визначено основні напрями формування інституційного середовища, яке б сприяло розвитку соціальної інфраструктури. Розглянуто основні інституційні обмеження розвитку соціальної інфраструктури. Обґрунтовано напрями розвитку регіональної соціальної інфраструктури відповідно до визначених інституційних обмежень.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, регіон, інституційне середовище, інституційні обмеження, соціально-політичне інституційне середовище, соціально-економічне інституційне середовище, соціально-культурне інституційне середовище.

В статье рассмотрены особенности функционирования социальной инфраструктуры региона в современном институциональной среде. Определены основные направления формирования институциональной среды, которая бы способствовало развитию социальной инфраструктуры. Рассмотрены основные институциональные ограничения развития социальной инфраструктуры. Обоснованы направления развития

региональной социальной инфраструктуры в соответствии с определенными институциональными ограничениями.

Ключевые слова: социальная инфраструктура, регион, институциональная среда, институциональные ограничения, социально-политическое институциональное окружение, социально-экономическое институциональное окружение, социально-культурное институциональное окружение.

The article deals with the features of functioning of the social infrastructure of the region in the modern institutional environment. The main directions of formation of the institutional environment, which would promote the development of social infrastructure, were determined. The main institutional constraints on the development of social infrastructure are considered. The directions of development of regional social infrastructure in accordance with certain institutional constraints are substantiated.

Key words: social infrastructure, region, institutional environment, institutional constraints, socio-political institutional environment, socio-economic institutional environment, socio-cultural institutional environment.

УДК 332.142

Пригодюк О.М.

викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Черкаський державний технологічний університет

Постановка проблеми. Соціальна інфраструктура забезпечує задоволення важливих для життя потреб населення, охоплюючи весь простір його життєдіяльності, починаючи з умов праці, побуту і закінчуючи можливостями організації відпочинку, отримання освіти, медичних послуг і т.п. саме соціальна інфраструктура є одним із домінуючих факторів підвищення якості життя населення, реалізації потенційних можливостей особистості.

Однак сучасна соціальна інфраструктура відрізняється своїм нерівномірним, незбалансованим, асиметричним розвитком сфер соціальної інфраструктури, тому це гальмує основну стратегічну спрямованість бізнес-інвестицій у соціально значимі напрями розвитку і вимагає проведення модернізації соціальної інфраструктури відповідно до сучасних потреб соціально-економічного розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед дослідників, що займаються питаннями регіональної інфраструктури, серед зарубіжних вчених слід виділити Д. Біля, Дж. Ван Данта, Е. Гремліча, Д. Канініга, К. Бреннана, В. Гордіна, І. Зайцеву, Л. Загребову, В. Казаріна. Серед вітчизняних досліджень з даної проблеми слід виділити роботи Ю. Бажала, П. Біленького, О. Гаврилюка, З. Герасимчук, А. Гриценко, І. Заблоцької, В. Куценко, В. Пила, О. Фінагіної та ін. З останніх робіт, присвячених проблемам соціальної інфра-

структури можна відзначити С. Фімяр, В. Медвідь, А. Ціплінської та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення напрямів розвитку регіональної соціальної інфраструктури відповідно до особливостей сучасного інституційного середовища.

Виклад основного матеріалу. З впровадженням реформи децентралізації, домінуюча роль у формуванні якісно нової соціальної сфери, її інфраструктури відводиться регіонам країни, як територіям безпосереднього створення умов для задоволення потреб населення, удосконалення рівня і якості соціальних послуг. Соціальним напрямом реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону приділяється суттєве значення, а задоволеність соціальних потреб населення розглядається як цілеспрямована діяльність в рамках економічного розвитку регіону.

В сучасних трансформаційних умовах розвитку, важливого значення набуває процес модернізації соціальної інфраструктури, що представляє собою процес суттєвих перетворень з метою удосконалення діяльності всіх її елементів у відповідності до сучасних вимог суспільного розвитку, потреб та інтересів населення.

Основними завданнями регіональних програм модернізації соціальної інфраструктури Черкаської області мають бути:

1) формування таких параметрів функціонування соціальної інфраструктури, які були б релевантні очікуванням і потребам населення;

2) оптимізація територіальної мережі установ (організацій). Нині в регіоні має місце скорочення установ охорони здоров'я (в першу чергу ФАПів), закладів культури (сільські бібліотеки, клуби), закладів освіти (загальної середньої освіти, професійно-технічної). При реалізації цього процесу необхідно забезпечити охоплення послугами об'єктів соціальної інфраструктури всього населення регіону і забезпечити доступність цих послуг для людини, незалежно від місця її проживання;

3) зміна структури та підвищення якості послуг установ соціальної інфраструктури. Нині оновлюються стандарти надання послуг у сфері охорони здоров'я і культури. Змінюється зміст професійно-технічної та вищої освіти, враховуючи необхідність її практично орієнтованої спрямованості, що є обов'язковою умовою підготовки кваліфікованих кадрів, підвищення освітньої, професійної і територіальної мобільності трудових ресурсів;

4) сприяння розвитку дуальної системи навчання; формування сучасної системи підвищення кваліфікації та розширення професійних можливостей і соціальної захищеності працівників, зайнятих в установах соціальної інфраструктури;

5) формування економічної основи і нормативно-правової бази участі роботодавців, їх об'єднань у діяльності установ соціальної інфраструктури, формування її елементів у реальному секторі економіки. Це припускає не тільки участь у підготовці кваліфікованих працівників та лінійних керівників (фахівців) і формування нових умов фінансування соціальної інфраструктури у регіоні, а й участь реального виробництва в підтримці працездатності своїх працівників (фінансування окремих програм медичного обстеження своїх працівників, створення власних профілакторіїв, медичних кабінетів і лабораторій, санаторіїв та ін.);

6) розробка та реалізація комплексу заходів щодо посилення професійно-трудової мотивації населення і вдосконалення системи його професійної орієнтації з позицій забезпечення закріплення людського капіталу в регіоні, формування у молоді стійких переваг з працевлаштування на території Черкаської області;

7) розробка стратегічної програми просування іміджу регіону, окремих його місцевостей, зокрема Чигиринщини, Канівщини, як привабливої туристично-рекреаційної території, що являється значимим фактором розвитку соціальної інфраструктури (дозволяє збільшувати величину надходжень до місцевих бюджетів за рахунок додаткових податкових надходжень, залучати інвестиції та приватний бізнес). Формування або просування об'єктів мистецтва, культури, які характеризуються туристичною привабливістю, зменшує підприєм-

ницькі ризики, пов'язані з розміщенням об'єктів соціальної інфраструктури внаслідок забезпечення підвищеного попиту на їх послуги. Крім того, привернення громадської уваги до соціокультурних об'єктів регіону формує інвестиційну привабливість регіону, ініціює розвиток соціальної інфраструктури шляхом капіталовкладень в дорожнє господарство, транспортний комплекс, побутове обслуговування, готельно-ресторанне обслуговування та інше;

8) забезпечення доступності транспортних послуг незалежно від місця проживання, підвищення якості транспортного обслуговування, в тому числі, для осіб з обмеженими можливостями, підвищення рівня безпеки на транспорті;

9) формування рівних умов доступності соціальних послуг незалежно від місця проживання, дотримання принципів соціальної справедливості і т.п.;

10) створення спортивних та дитячих майданчиків у районних центрах та сільських місцевостях регіону; розвиток матеріально-технічного забезпечення дитячо-юнацьких спортивних шкіл регіону;

11) сприяння творчому розвитку ініціативної молоді регіону, зокрема шляхом передачі старих заводських приміщень під коворкінги, креативні центри, тренінг центри, тощо.

Безпосереднє відношення до питань модернізації соціальної інфраструктури має такий напрямок діяльності місцевої влади, як підтримка розвитку сільськогосподарського виробництва, малого і середнього бізнесу. Адже, сукупність умов, які визначають ефективність функціонування промислового і сільськогосподарського виробництва, діяльність середнього і малого бізнесу представляють собою інституційні фактори розвитку соціальної інфраструктури регіону [1, с. 5].

Ефективне інституційне середовище здатне забезпечити функціонування стійких соціальних зв'язків і відносин, спрямованих на досягнення високого рівня задоволеності населення соціальними послугами, відповідно підвищення рівня і якості життя населення, уповільнення чи припинення міграційних відтоків [2, с. 276].

Формування інституційного середовища, яке б сприяло модернізації соціальної інфраструктури, включає в себе напрямки його становлення за наступними сферами: соціально-політична, соціально-економічна і соціально-культурна [3, с. 149].

Перетворення соціально-політичного інституційного середовища передбачає підвищення ефективності управлінської діяльності, дійсне розширення функціональних можливостей регіонального управління та місцевого самоврядування в розвитку соціальної інфраструктури, забезпечення правопорядку, зменшення адміністративних бар'єрів для бізнесу, прозорість і відкритість взаємодії влади і господарюючих суб'єктів, підвищення

транспорентності бюджетних фінансових потоків, спрямованих на розвиток соціальної інфраструктури, консолідацію зусиль влади і населення.

Соціально-економічне інституційне середовище повинне забезпечити скорочення ризиків підприємницької діяльності, захист прав власності, формування конкурентного середовища для господарюючих суб'єктів, створення умов залучення приватного капіталу в розвиток соціальної інфраструктури.

Не менш важливим, але і найбільш складним є подолання соціокультурних інституційних обмежень, які відображають соціально-економічні та соціально-політичні перетворення. Ціннісні орієнтації, моральні норми, менталітет населення опосередковано впливає на процеси модернізації соціальної інфраструктури. Такі цінності, як повага прав власності, чесність при укладенні договорів, дотримання контрактів, виключення корупції, високий рівень відповідальності і пріоритети суспільних інтересів в діяльності владних структур, активність населення формують інституційне середовище більшою мірою, ніж правові норми [2, 3].

Однак якісному формуванню інституційного середовища перешкоджає низка обмежень, зумовлених сучасним станом регулювання розвитку соціальної інфраструктури.

Розглянемо основні інституційні обмеження модернізації соціальної інфраструктури.

1. Організаційно-правові інституційні обмеження:

1.1. Соціально-політичні обмеження:

- відсутність нормативної бази у сфері надання соціальних послуг на місцевому рівні;
- відсутній досвід самостійного прийняття рішень органами місцевого самоврядування, пов'язаний із тривалістю реформи децентралізації;
- орієнтація діяльності місцевих органів влади не на процеси розвитку соціальної інфраструктури, а на підтримання її функціонування;
- значний рівень залежності місцевих бюджетів від державних субвенцій, дотацій, міжбюджетних трансфертів;
- відсутність мотивації до розвитку підприємництва в регіоні;
- недостатньо чітка визначеність правового поля щодо особливостей, пов'язаних з комунальною власністю;
- бар'єри для ефективного використання комунальної власності;
- бар'єри для розвитку туристичної привабливості території з метою формування власних джерел надходжень;
- недостатньо повне забезпечення відкритості діяльності регіональних і місцевих органів влади, реальних механізмів надання населенню достовірної інформації;

- низька якість організаційної роботи із забезпечення взаємодії населення і влади;

- невідповідність декларованих можливостей участі населення в місцевому самоврядуванні реальній практиці громадської участі;

- відсутність механізмів гарантування виявлення і врахування інтересів соціальних груп у розвитку певних об'єктів соціальної інфраструктури;

- правові і бюрократичні обмеження здійснення громадського контролю за діяльністю регіональних, місцевих органів влади;

- відсутність умов для здійснення довгострокового прогнозування та планування розвитку соціальної інфраструктури регіону;

- недостатній професійний рівень кадрів місцевого самоврядування.

1.2. Соціально-економічні обмеження:

- низька якість консультативної, інформаційної підтримки проектів державно-приватного та соціального партнерства;

- низька інвестиційна спрямованість діяльності органів місцевого самоврядування;

- правові обмеження місцевої влади в сфері податкового та іншого стимулювання бізнесу; недостатньо опрацьовані організаційні механізми взаємодії бізнесу і влади;

- умови доступу організацій соціальної інфраструктури до довгострокових фінансових ресурсів;
- зайві адміністративні бар'єри розвитку об'єктів соціальної інфраструктури, які перебувають у приватній власності.

2. Нормативно-ціннісні інституційні обмеження:

2.1. Соціально-політичні обмеження:

- низький рівень довіри населення органам влади;
- патерналістська модель місцевого самоврядування;
- конформізм по відношенню до вищих органів державної влади;
- недостатня ефективність діяльності місцевих органів влади в сфері збереження і актуалізації культурно-історичних об'єктів регіону;
- відсутність у керівників місцевих органів влади установок на партнерські взаємодії з населенням, громадськими об'єднаннями;
- низький рівень соціальної відповідальності посадових осіб місцевого самоврядування, соціальна пасивність населення;
- низький рівень мотивації до підвищення професійного рівня.

2.2. Соціально-економічні обмеження:

- низький рівень довіри бізнесу органам регіональної та місцевої влади;
- недостатній рівень мотивації розвитку підприємництва з боку місцевих органів влади;
- низький рівень соціальної відповідальності бізнесу;

- низький рівень розвитку форм самоорганізації приватних підприємців в сфері надання населенню соціальних послуг;
- корупційні обмеження.

Обмеження розвитку соціальної інфраструктури регіону, окремих адміністративно-територіальних одиниць пов'язані, в першу чергу, з проблемами і дисбалансами інституційного характеру: відсутність ефективного ресурсного забезпечення діяльності органів місцевої влади, деформація відносин з регіональними та державними органами влади, кризою довіри населення до влади [4].

В сучасних умовах реформи місцевого самоврядування в Україні, децентралізації, інститут місцевого самоврядування потребує активної підтримки населення, подолання негативних стереотипів сприйняття його діяльності, ціннісно-нормативних установок, в основі яких покладена ідентифікація регіональних, місцевих органів влади [5, с. 218]. Цього можна досягнути забезпеченням формування позитивного іміджу місцевого самоврядування в засобах масової інформації, висвітлення позитивного досвіду його діяльності, подоланням необґрунтованої дискредитації. Однак, популяризацією діяльності органів регіональної, місцевої влади, декларуванням їх соціальної значимості, неможливо подолати укорінені в масовій свідомості установки пасивності, недовіри і відчуження від органів влади [6, с. 197].

Модернізація соціальної інфраструктури в інтересах населення неможлива без участі самого населення в цих процесах, налагодження партнерських відносин між громадськістю і владою. Одним із найбільш ефективних механізмів не тільки формування громадської ініціативи, але і підвищення якості управлінської діяльності з метою модернізації соціальної інфраструктури є інституціоналізація громадського контролю. Розвиток таких форм активності, як нормативно-оцінна, організаційна і контролююча діяльність дозволить виділити пріоритетні напрямки модернізації соціальної інфраструктури, визначити об'єкти першочергового фінансування, задіяти громадськість в процес вирішення проблем облаштування регіону, міських поселень і сільських місцевостей, житлового господарства, забезпечить контроль і підвищення ефективності діяльності місцевих органів влади [7, с. 134; 8].

На нашу думку, тільки інститут місцевого управління, який володіє фінансовими, кадровими, матеріально-технічними ресурсами, має можливість для консолідації зусиль влади, населення і бізнесу в цілях модернізації соціальної інфраструктури на рівні міських і сільських поселень, адміністративних районів області, регіону в цілому. Ефективне функціонування інституту місцевого самоврядування в інтересах населення сприяє формуванню соціально-економічного інституцій-

ного середовища модернізації соціальної інфраструктури, що передбачає, передусім, створення умов залучення приватного капіталу в дану сферу, розвиток малого і середнього бізнесу. Елементами цього інституційного середовища можуть бути: підтримка процесів самоорганізації, кооперації підприємницької спільноти; формування конкурентного середовища в сферах інфраструктурного комплексу; усунення надмірних адміністративних бар'єрів, що перешкоджають розвитку об'єктів соціальної інфраструктури, які перебувають у приватній власності; підтримка діяльності організацій, які забезпечують впровадження інноваційних технологій в процесі будівництва і експлуатації об'єктів соціальної інфраструктури (шляхом надання податкових пільг не лише інноваційним підприємствам, але й організаціям, які надають значну фінансову підтримку, участь в акціонерному капіталі інноваційних підприємств та ін.); інформаційно-консалтингова підтримка розвитку малого і середнього бізнесу; формування умов доступу організацій соціальної інфраструктури до довгострокових фінансових ресурсів. В сучасних економічних реаліях мікрофінансування діяльності малого бізнесу в пріоритетних для конкретних районів, міст, сільських поселень сферах дозволило б не тільки сформувати відповідну соціальну інфраструктуру, але і забезпечило б динамічний розвиток підприємництва. Мікрофінансування, в даному аспекті роботи, передбачає не пряму фінансову підтримку а, передусім, створення механізму забезпечення доступу малого бізнесу до капіталу: надання гарантій по кредитах, забезпечення ефективних комунікацій з банківським сектором в цілях довгострокового кредитування малого бізнесу і т.п. Інституційні зміни, які визначають характер участі бізнесу в розвитку соціальної інфраструктури стосуються не тільки формування його соціальної відповідальності, але й розширення меж взаємовигідного партнерства, що продиктовано необхідністю залучення приватного капіталу в розвиток соціальної інфраструктури.

Ряд питань інституційного характеру не може бути вирішена на регіональному, місцевому рівнях і потребує правового закріплення на державному рівні. До таких питань відноситься забезпечення суспільної безпеки, недоторканість власності, незалежність суду, демонополізація економіки, зменшення трансакційних витрат для підприємців, зниження інвестиційних ризиків, формування умов консолідації інтересів різних соціальних груп.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, основним завданням формування інституційного середовища модернізації соціальної інфраструктури являється як створення прямих умов підтримки цих процесів у вигляді підвищення ефективності діяльності органів регіонального

управління та місцевого самоврядування, раціонального використання комунальної власності, залучення приватного капіталу, формування оптимальної системи взаємодії місцевих, регіональних і державних органів влади, так і формування умов, які опосередковано впливають на розвиток соціальної інфраструктури, таких як ціннісні орієнтації, моральні норми і т.п.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коломицева О.В. Формування інституційного середовища в трансформаційній економіці / Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ : [зб. наук. праць]. – Кривий Ріг, 2009. – № 3 (19). – С. 3 – 6.
2. Коломицева О.В. Порівняльний аналіз моделей структурної модернізації економіки / Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. – Луганськ : «Елтон – 2», 2009. – Вип. 5. – С. 275 – 280.
3. Валентюк І., Сич Н., Сухенко В. Регіональна інфраструктура: сучасний формат та інструменти розвитку. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. 2010. Вип. 1. С. 148–161.
2. Федулова С. О. Фундаментальна нелінійність

розвитку в регіональних дослідженнях. Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. пр. 2017. Вип. 1 (57). С. 125–131.

3. Далісова Н.А. Роль інфраструктури в розвитку риночної економіки/ Н.А. Далісова // Матеріали кон-ции учасників «Программы FEP 1995-2002». – Вашингтон, 2004. – С. 28-34.
4. Пакуліна А. А. Специфіка державного регулювання соціальної сфери у сучасній змішаній економіці / А. А. Пакуліна // Економічний простір. – 2012. – № 65. – С. 111-116.
5. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін : монографія / за ред. А. Ф. Мельник. – Тернопіль : ТНЕУ, Економічна думка, 2009. – 528 с.
6. Куценко В. І. Соціальний вектор економічного розвитку / В. І. Куценко. – Київ : Наукова думка, 2010. – 735 с.
7. Васильєв О. В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України: монографія. Харків: ХНАМГ, 2007. 341 с.
8. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації: аналіт. дослідж. // ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень»; Фонд імені Фрідріха Еберта. Київ, 2017. 108 с.